

بيداقچىمەت مۇقاي ۇلى

خاتىراتىمىزنىڭ

قالامىز دەرى...

شىنجاڭ خەلق بايلىقى

بيداقتمەت مۇقاي ۇلى

قارتا امارتۇشنىڭ

قالام سز دەرى...

شىنجاڭ خالىق ياسىسى

۲۰۰۸ يۈرۈمچى

图书在版编目(CIP)数据

老园丁的笔录：哈萨克文/比达合买提·木哈依 著 — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2008.6

ISBN 978 — 7 — 228 — 11661 — 4

I . 老 ... II . 比 ... III . 民歌 — 作品集 — 世界 — 哈萨克语（中国少数民族语言） IV . 117

中国版本图书馆 CIP 数据核子（2008）第 098782 号

责任编辑：阿扎马提

封面设计：夏 提 克

老园丁的笔录（哈萨克文）

比达合买提·木哈依 著

新疆人民出版社出版

（乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码：830001）

新疆新华书店发行

新疆八百印务有限公司印刷

850 × 1168 毫米 32 开本 11 印张

2008 年 7 月第 1 版 2008 年 7 月第 1 次印刷

印数：1 — 2000

ISBN 978 — 7 — 228 — 11661 — 4 定价：20.00 元

جاۋاپتى رەداكتور: ازامات سىققاۋلى
مۇقاپاسىن جوبالاعان: شاتتىق اگسا

قارت اعارتۇشنىڭ قالام سزىدەرى

*

شىنجاڭ خالىق باسپاسى باستىردى
(ئۆرمىچى قالاسى وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى 348 - ئاۋلا)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شىنجاڭ باباي باسپا شەكتى سەرىكتىگىندە باسلىدى
فورمات 1/32 1168 × 850 ، 11 باسپا تاباق

2008 - جىل ، شىلدە ، 1 - باسپاسى

2008 - جىل ، شىلدە ، 1 - باسلىۋى

تېراجى: 1000 — 1

ISBN 978 — 7 — 228 — 11661 — 4

باعاسى: 20.00 يۋان

بيداقتمەت مۇقاي ۇلى

يىداقمەت مۇقاي ۇلى ، بالاسى بولتاي ، كەلىنى كۇمسقان

العى ءسوز

قابىدەش ءجانابىل ۇلى

قولىمدا «قارت اعارتۇشىنىڭ قالام نىزدەرىن» وقىپ وتىرمىن. ويلانىپ وتىرمىن. بۇدان بۇرىن دا وسى ماقالالاردى دەرىلك وقىعامىن. الايدا ول كەزدە جەكە - جەكە ءار جەردەن گازەت - جۇرنال، كىتاپ بەتتەرىنەن وقىپ ەدىم، ەندى سول شىعارمالار جىناق بولپ شىعۇ الدىندا وقىپ وتىرمىن. ادام پەندەسىندەگى ءارقانداي سەزىمدىك قۇبىلىستار استە سەبەپسىز تۇلىمايدى، اسىرەسە، بەلگىلى ءبىر ادام جونىندەگى ءتۇسىنۇ، جاقسى كورۇ، سۇيىسپەنشىلىك ورناتۇ، بارا - بارا تابىنۇ سەزىمدەرى سول اداممەن تانىسۇ، سويلەسۇ، بويى ۇيرەلىسپ، ويى توعىسىپ، پىكىر بىرلىگى وبىسكەن، وزىندىك ونەگەسىنە ءتانتى بولعان ساتتەردە عانا بايىز تاۋىپ ورنىعا تۇسەدى. ءوز ومىرىمدە ايرىنقىشا اسەر ەتكەن اياۋلى قارتتىڭ ءبىرى بىداقمەت مۇقاي ۇلى اقساقالىمىز ەدى. قوعامدىق قىزمەتتىڭ العاشقى قادامىن اعارتۇشىلىقتان باستاعانىم ءارى وقۇ - اعارتۇ اكىمشىلىگى سالاسىندا قىزمەت ىستەگەندىگىمەن بولار، ءوز ءومىرىن اعارتۇعا ارناپ، ۇرپاق تاريىلەۋ سىندى ۇلاعاتتى ءىستىڭ ىستىعىنا كۇيىپ، سۇيىنا توڭعان ۇستازدارعا قاشان دا قۇرمەت سەزىمىندە بولپ كەلمەن. ءيا، قۇرمەت سەزىمىندە بولۇ دەگەنىمىز ولاردىڭ باسنا اي ورناتىپ، كۇن تۇعىزىپ بەرۇ ەمەس. ونىڭ ءبارى ۋاقىت، ورنى، جاعداي، شاما قاتارلى

تۈرلى وببەكتىۋ سەبەپتەرمەن ساباقتاسىپ جاتادى. ال، مەنكى
يدەيالىق جاقتاى سۈيسپەنشلىككە قاتستى ءس. سول قاتاردا
قادىرلى قارت اعارتۋشى بىداقمەت اقساقالعا دا زور قۇرمەتپەن
سالام بەرىپ تۇرامىن. ءسويتىپ، تانسى، اڭگىمەلسە ءجۈرىپ،
اڭگىمەلسكەن ساين دانا قارتتىڭ ورەلى اقبل - ويى، وزگەشە
ازاماتتىق قاسيەتى، كوپتى كورگەن ءارى كورگەن - بىلگەنن
كوڭىلىنە توقىعان، سونىڭ بارلىعىنا وزىندىك بايىپپەن ەكشەۋ
جاساپ، ەسنە ساقتاپ وتىراتىن اعالىق ونەگەسى وزىنە باۋراپ،
بارا - بارا زور قۇرمەت، سىتتىق سۈيسپەنشلىك ورناتتىم. ەندى
مىنە وسى قارتقا دەگەن تابىنۋ سەزىمى كوڭىلىمە ۇيالاى
باستادى.

ءيا، جاقسى كورۋ، قۇرمەت ەتۋ ەكىنىڭ ءبرى، ەگىزدىڭ
سىڭارىنان كەزىگە بەرەتىن قۇبىلىستار. ال، ادامدار اراسىنداى
تابىنۋ سەزىمى شاندا ءبىر كەزىگەدى.
قۇرمەتتى وقىرمان، قۇلاق سالىڭىزدار! مەن قازىر
توقسانعا تاياعان، دالىكىپەن ايتسام سەكسەن سەگىزدەگى دانا
قارتپەن اڭگىمەلسىپ وتىرمىن.

توقسان قانداى جاس؟ «توقساندا توبىقتايسىڭ» دەپ بەكەر
ايتپاعان - عوي. ءومىردىڭ توقسان جىلدىق سىتتىق - سۋىعىن
باستان كەشىرگەن ءارقانداى پەندەنىڭ تۇتاس تۇلعا، دەنە قۋات،
اقل - وي جاققارىنان توزۋى عاجاپتانارلىق قۇبىلىس ەمەس.
ءتىپتى الپىسقا كەلمەي الجىپ جۇرگەندەردى دە كورىپ
ءجۇرمىز. ال مىناۋ، مەن تابىنىپ وتىرعان بىداقمەت اقساقال
ولاردان وزگەشە. توقسانعا تاياعان قارتتىڭ ەڭ الدىمەن ازىپ -
توزباعان قاپساعاي تۇلعاسىنا، قايراتتى جانارىنا قاراپ تاڭداى
قاعاسىڭ، «توبىقتاي» بولاتىن كەزدەگى ءبرى تۇلعاسىن
كورىپ، الستا قالعان اتپال ازامات شاعىنداى الپ ءمۇسىندى
ەلەستەتەسىڭ. رەتتى، تازا، سىپايى كىيىنىپ، كۈتىمىمەن

ۇستاعان كۇمسى ساقالى كەمەل اقلدى كەڭ كەۋدەسىنە قۇپ جاراسىپتى. ەستۇ، كورۇ تۇيسىكتەرى ەلى باياعىداي. ال، ايتىپ وتىرعان اڭگىمەسىنە قۇلاق سالساڭىز جازىپ قويغان خاتىپەن تەڭ، بىلىك - جەلىكسىز، ارتىق - اۋىسىز اۋەلىگى قالپىندا ەبر عاسىرعا جۇىق تارىختى كۇنى كەشەگىندەي اي - كۇنى، جەر - سۇ، ادام اتتارىن اينىتپاي ايتادى. «قارتايغاندا ەرلىگىڭدى ايتپا!» دەگەندەي كەشەگىسىن ايتقاندا كوشەلىسىپ، بۇرىنعىلارعا بۇيرەگى بۇرىلىپ، ارىدان قوزعايمىن دەپ اسىرا سىلتەپ وتىراتىن قارتتاردى دا كوردىك. ال، بىداقىمەت اقساقال وندايدان اۋلاق، ەسكىنىڭ كوزى، تارىختىڭ ەزى. قارتايغان سايىن قازىمىرلانىپ، جوقتان وزگەگە شىتىناپ، بالا - شاعاسىنا قادىرى كەتىپ، كەيىستىك كەمىكتەپ جۇرگەن قارتتاردى دا كورىپ ەجۇرمىز. ال، بىداقىمەت اقساقال قوساعىنان ەرتەرەك ايرىلىپ كەنجە كەلىن قولىنا قاراپ وتىرسادا، سول باياعىداي بالاغا دا، كەلىنگە دە سىيىمدى.

ەيا، كەلىن دە تەكتى، اقلدى اتاعا كەزىككەن كەلىن دە باقىتتى. الدى - ارتىن اقلەن قىمتاپ، قارتايغانشا قادىر - قۇرمەتىن كەتىرمەگەن وسىنداي اقساقالدارىمىز كوبەيە بەرسىن دەپ تىلەيك، اعايىن!

نەگىزگى سوزىمىزگە ەندى ورالايىق! وقىرمان قاۋىمىنىڭ بۇل كىتاپتى ويداعىداي پايدالانۇى ۇشىن اۋتور ەومىرى جايلى قىسقاشا تۇسىنىك ايتۇدى ەجون كوردىم.

قارت امارتۇشى بىداقىمەت مۇقاي ۇلى 1918 - جىلى اقپان اينىنىڭ 20 - جۇلدزىندا سارسۇمبە (قازىرگى التاي قالاسى) اۋدانى شىرىكشى اۋىلىندا دۇنيەگە كەلگەن. اكەسى مۇقاي بارشاباي ۇلى كوزى اشىق، كوكىرەگى وياۋ، كوش باستاپ، كوپكە ەجون سىلتەگەن ادام. اباق كەرەيدىڭ جانتەكەي اتاسىنان تاراعان ەسىرگەپ رۇنىنىڭ ەتىلىدى - جاقىتى ەببى بولعان. ەارى

قىسا - داستان، اغىز - اغگىمە ەرتەگىلەردى جاتقا ايتىپ
وتراتىن وتباسىنىڭ ونەگەلى ۇستازى.

اگە ونەگەسىنە ەلىكتەگەن بىداقمەت 8 جاسىنان باستاپ
اۋىل اراسىنداى ابزالباي موللادان ەسكىشە وقىپ، ساۋات
اشقان. 1928 - جىلى كۈزدە اگەسى مۇقاي بالاسى بىداقمەتتى
التايداى ەڭ العاشقى مەكتەپكە، ياعنى، قران وزەنى بويىنداى
بىتەۋىرگەدە اشىلعان التايداى ءتورت ءبيدىڭ ءبىرى ءمامى
بەبىسى اۋىلىنداى «اباقيا» مەكتەپىنە بەردى. 20 - عاسىردىڭ
باسىنان ورتا ازىيادان ءتۈرلى سەبەپپەن اۋىپ التايا كەلگەن ءبىر
ءبولىم زىيالىلاردىڭ نىپالىمەن مەدرەسەدەن مەكتەپكە وزگەرتىلىپ
جاتخاشا وقۇدى جولعا قويغان «اباقيا» سول كەزدە التايدىڭ كۈن
بەتىندەگى جارقىراغان جالعىز تال شام - شىراق ەدى. تۋادا
زەرەك، وقۇعا نىتالى بىداقمەت سونان باستاپ ءبىرشاما جۈيەلى
ءبىلىم الۋ جولىنا ءتۈستى. «اباقيانىڭ» اياۋلى ۇستازدارى:
سەيتقازى، نۇرەدىن، بادىرەدىن قاتارلى مول عىلمى بىلىمگە يە
مۇعالىمدار جاس بىداقمەتتىڭ ءبىلىم سۇسىنىن قاندىرۋدا
ايرىققاشا ەس قاتتى.

1933 - جىلى كۈزدە ايگىلى دەموكرات، قايراتكەر
ءشارىپقان كوگەدايەۋ التاي ايماعىنىڭ اسكەرى، اكىمشىلىك
بىلىكتەرىن قولىنا العاننان كەيىن، التاي حالقىن ەڭ اۋەلى
شارشىلىق، سوعىس اپاتىنان قۇتقاردى. ونان سول
حالقتى وقۇ - اعارتۋعا باستاپ، جاپپاي مەكتەپ اشۋدى جولعا
قويىپ، ەل شىندەگى حات - ساۋاتى بار جاستاردى
ۇيىمداستىرىپ، قىسقا مەرزىمدىك كۇرستا تاربيەلەپ، اۋىلداردا
اشىلعان مەكتەپتەرگە وقتۇشى ەتىپ ورنالاستىرادى. سول
قاتاردا بىداقمەت تە وقتۇشى بولىپ، 1936 - جىلى كۈزدە
شىرىكشى اۋىلىندا اشىلعان «ويان» مەكتەپىنە بارىپ، 17
جاستاعى اۋىل بالاسى اعارتۇشىلىق قادامىن باستادى. قاراڭغى

ورتا، نادان قاۋىم اراسىندا قوچاتتىق ساۋاتقا زار بولپ
جۈرگەن مالشى ۇرپاقتارنا بىداقمەت جاس بولسا دا جاقسى
مۇعالىم بولدى. ءوز بىلگەننن وقۇشلارنا بىداعاتپەن ۇيرەتە
ءجۈرپ، ءوز ءبىلىمىن دە ۇدايى تولىقتاۋعا تالپىندى. ءار جىلى
جازدىق دەمالىس مەزگىلىندە اشىلاتىن مۇعالىمدار كۆرسىنا
قاتىناسىپ، ءشارىپقان دۇتۇڭنىڭ ءتالىمىن تىكەلى تىڭداپ،
سول كەزدە سۆەتتىك قازاقستاننان كەلگەن كارىم دۇيسەبايەۋ،
شايدان ابدىكەرىم ۇلى جانە وزبەكىستاننىڭ تاشكەنت قالاسىنان
وقىپ كەلگەن كامەل بىراي ۇلى، ماقات قابىل ۇلى، عاپپاس
ءسابي ۇلى، پانقي ءابىلماجىن ۇلى قاتارلى وقىمىستى
مۇعالىمداردىڭ ساباعىن تىڭداپ، ءبىلىم قورىن مولايتتى.

ءسويتىپ، وقۇلىق تاپشى، وقىتۇ شارت - جاعدايى ناشار،
وقىتۇشى جەتسپەيتىن جاعدايدا بىداقمەت مۇعالىمنىڭ الدىنان
ىركەس - تىركەس ساۋاتتى دا، سانالى مالشى ۇرپاقتارى
تارىيەلەنىپ وتىردى.

بىكەڭ 1940 - جىلى التاي ايماعىندا قۇرىلعان
جيانگەرلىككە قارسى ۇيمعا مۇشە بولپ «ەرىكتى التاي»
گازەتىنە ماقالا جازىپ، مالشى قاۋىم ورتاسىندا بەلسەندى
ۇگىشتى بولپ، حالىقتى جيانگەرلىككە قارسى كۇرەس جاساپ
جۇڭخۇا ۇلتتارىنىڭ ازاتتىق ىستەرىنە زور ۇلەس قوسۇعا
ۇندەدى. مەكتەپكە ساباق وتۇمەن بىرگە اۋىل جاستارى مەن
وقۇشىلاردى ۇيىمداستىرىپ «قالىڭ مال»، «تالاپ»،
«كىلىكبىي مەن كۇلكى اشار»، «زالىڭ مەن جىگىت»،
«مالبىكەنىڭ ءومىرى» قاتارلى پيەسسالاردى ويناپ، مالشى
قاۋىمدى جاڭالىققا، مادەنيەتكە تالپىندىردى. كۇندىزى مەكتەپتە
بالا وقىتىپ، كەشتەردە ەرەسەكتەردىڭ ساۋات اشۇىنا
جەتەكشىلىك ەتتى. 1946 - جىلى «ۇش ايماق» توڭكەرىسى

كەزىندە التايداعى جاستار وداعى ۋىيمىنا مۇشە بولپ،
توڭكەرىستىك يەيدىنى قابىلداپ، ناداندىققا وت اشپ، جاڭالىققا
جارشى بولدى. 1948 - جىلى «ويان» مەكتەبىنىڭ باستىعى
بولدى. ازاتتىق تاڭى ارىلاپ، التايدا جەرلىك حالىق ۋكىمەتتەرى
قۇرىلعان العاشقى مەزگىلدە بىداقمەت سارسۇمبە اۋدانى
شىرىكشى - تۇلتى 5 - رايوندىق ۋكىمەتنىڭ حاتشىلىق
مىندەتن قوسىمىشا وتەپ، ازات زاماننىڭ العاشقى توپتاعى سانالى
ازاماتتارى قاتارىندا ساپقا تۇرىپ، جاڭا قوعامدىق تۈزىمگە قادام
تاستاعان حالىق بۇقاراسى ورتاسىندا بەلسەندى ۋگىشتى، بەلدى
قىزمەتكەر بولدى.

1951 - جىلى كۈزدە قىزمەت قاجەتى بويىنشا بۇرىشىن
اۋدانىنداعى «جاڭا نۇر» مەكتەبىنە مەكتەپ باستىعى بولپ
تاعاينىالدى. 1952 - 1953 - وقۇ جىلىندا مەكتەپتەر
قىزمەتن تەكسەرىپ جۇرگەن التاي اймаقتىق وقۇ - اعارتۇ
مەكەمەسىنىڭ باستىعى مۇسىلمانبەك توگسوۋ «جاڭا نۇر»
مەكتەبىنىڭ شىت - جاڭا بەينەسى مەن وڭالغان وقىتۇ جۇمىسىنا
ءدان رىزا بولپ، بىداقمەتنى التاي اۋداندىق ورتالاۋ مەكتەپنىڭ
وقۇ - وقىتۇ جۇمىسىنا جاۋاپتى ەتىپ اۋىستىرىپ ورنالاستىردى.
باستاۋىش مەكتەپ ماعلۇماتىنا يە ءبىر جاس وقىتۇشىعا جاڭادان
شاڭىراق كوتەرگەن ورتالاۋ مەكتەپنىڭ وقۇ - وقىتۇ جۇمىسىن
باسقارۇ وڭايعا تۇسكەن جوق. الايدا، تالاپتى ازامات «تايلاققا
شاڭىراق سالعانداي» ولقىلىق بايقايتپادى. نىزگىلىك پەن
نزدەنگىشتىك ونى وىرگە سۇيرەدى. نىزدەنە ءجۇرىپ بىلگەرىلەپ،
اينالاسى ءبىر جىل ۋاقىت شىندە تۇتاس مەكتەپ قىزمەتن نىزگە
ءتۇسىرىپ، التاي اۋدانىنداعى تۇڭعىش ورتا مەكتەپنىڭ
نىرگەسىن ورنىقتىردى. مەكتەپ قىزمەتى جىل سايىن
كەمەلدەنىپ، التاي اۋدانى كۆلەمىندەگى العاشقى توپتاعى

دارىندىلار مەن جارامدى قۇرىلىشىلاردىڭ بىلىم ۋىياسىنا اينالدى.

1958 - جىلى بىداقەمەت سياقتى سانالى دا، سانامالى ازاماتتار «سولاقاي ساياساتتىڭ» سوققىسىنا ۇشرادى. ۇرپاق تارىيەلەۋ سىندى ۇلاعاتتى سىكە بارىن ارىنان اياۋلى ازاماتقا «وڭشىل، ۇلتشىل» دەگەن جالغان جالا، ارزان قالپاق كيگىزىلىپ، قىزمەتنەن اللىپ اۋىل - قىستاققا ءتۇسىردى. سودان باستاپ تۇپ - تۇرا جىرما جىل تومەندە ەڭبەك مايدانىدا بولدى. ءبىراق مۇنداي كەدەرگىگە جاسمادى. اڭغارلى اقلى مەن ايتاقالىسىن قايراتىنا سۇيەنىپ، ەڭسەسىن كوتەرىپ ءومىر ءسۇردى. بولاشاققا مىسىم سەنىمەن قاراپ، قالامىن قوللىنان تاستاماي تارىخى دەرىكتەر مەن حاللىق مۇرالارىن جىنادى. وتباسىندا ونەگەلى اكە، ءوز ورتاسىندا ورەلى ازامات، ونەرلى ەڭبەكشى بولدى. پارتيا 11 - كەزەكتى ورتالىق كومىتەتى ءۇشىنى جىيىنىنان كەيىن ەل قاتارىندا وڭالغان بىداقەمەت مۇعالىمنىڭ اتاق - ابىروى، قىزمەتى تۇگەل قالپىنا كەلتىرىلدى. زىيانكەستىككە ۇشراغان ۋاقىتى اعارتۇشىلىق ستاجىنا سەپتەلىپ «قىرىق جىللىق اعارتۇشى» دەگەن داڭقىقا بولەندى.

بىداقەمەت اقساقال زەينەتكەر بولغاننان كەيىن دە قالامىن قوللىنان تاستاماي، سوناۋ 19 - عاسىردىڭ ورتا شەنىنىن باستالغان التايدىڭ اۋىل وقۇى مەن مەدرەسە اعارتۇسى، 20 - عاسىردىڭ باسىنان باستالغان «اباقتا» مەكتەبىنىڭ وقۇ - وقىتۇ جاعايدىن جانە 1930 - جىلدارداى ءشارىپقان دۇتۇڭنىڭ جاپپاي مەكتەپ اشۇ كەزىندەگى وقۇ - اعارتۇ جاعايدىن سونداى - اق 1940 - جىلدارداى «ۇش اىماق» توڭكەرىسى مەزگىلىندەگى التايدىڭ وقۇ - اعارتۇ جاعايدىن جىناقتاپ جازىپ، التاي

ايماغىنىڭ وقۇ - اعارتۇ شەجرە كىتابىن شىعارۇغا ەرەكشە كۇش شىعاردى. ول سونىمەن بىرگە التاي قالاسىنىڭ حالىق اۋىز ادەبىيەتى مۇرالارىن جىناۋ، رەتتەۋ، باسپادان شىعارۇ جۇمىسىنا بەلسەنە اتسالىستى. التاي قالاسى شىعارغان «تورت كىتاپقا» التى قىسا - داستان، توقسان اغىز - ەرتەگى، ەكى ءجۇز شۇماقتان اساتىن جىرما سەگىز نۇسقا ولەڭ - جىر جانە ءۇش جۇزدەن استام ماقال - ماتەل جىناپ بەردى. وسىنداي ەڭبەكتەرىنىڭ ناتىجەسىندە بىداقمەت مۇقاي ۇلى قازىر شىنجياڭ ۇيعۇر اۆتونوميالى رايوندىق اۋىز ادەبىيەتىن جىناۋدا ەرەكشە ەڭبەك سىڭىرگەن سىلىق يەگەرى بولدى. بىداقمەت اقساقال اۆتونوميالى رايوندىق فولكلورشىلار قوعامىنىڭ قۇرمەتتى جۇراسى.

بىكەڭ، تارىخى دەركەتەرگە ءۇڭىلىپ، ەستىگەن - بىلگەن، كوزىمەن كورگەن ۋاقىعالاردى نەگىز ەتىپ جازعان تارىبەلىك قۇنى جوعارى ەسسە ماقالالارى ءوز الدىنا ءبىر توبە، ونىڭ «تەگىن ءبىلۋ تەكتىلىك» (ەسىرگەپ - جارىلقاپ شەجرەسى) كىتابى باسپادان شىعپ وقىرماندارىنا تاراتىلدى. ەندى مەنە قولدارىڭىزعا «قارت اعارتۇشىنىڭ قالام نەزەرى» اتتى كىتابى تىمەك. وسى كىتاپتاغى شىعارمالارىنىڭ وزىنەن - اق التايدىڭ ءبىر عاسىرعا جۇىق تارىخىنىڭ ماڭىزدى ايعاقتارىن كورە الامىز.

ۇزاق ءومىر نە بەرەر،
كورگەن - بىلگەن بولماسا.
جاتقان نادان نە بىلەر،
كوڭىلىگە ساۋلە قونباسا - دەپ اباي ايتقانداي،
عاسىرعا جۇىق جاساعان قارتتارىمىز از ەمەس، ءبىراق سولاردىڭ
شىندە كورگەن - بىلگەننى كوڭىلىگە توقىپ كەيىنگى ۇرپاقتىڭ

كەرەگىنە جاراتاتىندارى سانامالى عانا. انە، سول ساناۋلى دا،
ساليقالى قارتتارىمىزدىڭ ءبىرى — بىداقمەت اقساقال.
ءيا، وسىنداى اقىلگوي دانا قارتتارىمىز مولايىا
بەرگەي. . .

اياۋلى بىداقمەت اقساقال، الداعى ءۇمرىڭىز باقىتتى،
دەنساۋلىعىڭىز مىقتى بولسىن! اقىلىڭىز بەن قايراتىڭىزدى قانات
ەتىپ، عاسىردىڭ اسۋىنان شارشاماي، تالقپاي اسىڭىز!

2006 - جىلى 18 - قاراشا

اۆتوردان

قۇرمەتتى: وقىرمان، قولغۇزداعى وسى كىتاپتاعى كەيىپىر تاريحي ۋاقىعا، تاقىرىپتارمەن كەيىپىر تاريحي ادامدار، ماسەلەن، «اق ورس جىلى»، «دۇڭگەن جىلى»، «اباقيا مەكتەبى»، «شارىپقان كەزىندەگى جاپپاي وقۇ - اعارتۇ» جانە «كوكتوعاي - التايداعى پارتىزاندىق سوعىستار» قاتارلىقلار وتكەندەگى كىتاپ - جۇرنال، باسلىمداردا جۇرتقا تانىس دەرەكتەر.

الايدا مەن ولاردىكى قاتە، وزىمدىكى دۇرىس دەمەكشى مەسەپىن. ويتكەنى، ولاردا ەستىگەندەرىن نەمەسە ەستىگەندەردەن ەستىگەننى كوركەمدىك ورەگە كوتەرىپ جازىپ وتىر.

بىز شە بولغاندا تارىخ بىرەۋ عانا. ونى اركىم اتاق - ابىروي ءۇشىن ءار ساققا جۇگىرتىپ، جان - جاققان وزىنە قاراي يكەمدەپ جۇلمالاي بەرۋگە كەلمەيدى. مۇبادا تاۋەكەلگە باسق تارىخ سوتى ءىزدى تەرگەمەي مە؟

مەن ءوزىمنىڭ توقسان جاسىمدى، اپپاق ساقالىمدى بۇلداپ، كەرشىگە تارتىپ وتىرعام جوق.

ويتكەنى، مەن سوناۋ 1925 - ، 1926 - جىلدارى «اباقيادان» وقىعانداردىڭ شىنەن كوزى ءترى جۇرگەن ەڭ سوڭغى ءبىر شاكىرتىمىن، قايرىلىپ ارتقا قارار بولسام، «دۇڭگەن توڭكەرىسىن» كوردىم. ءشارىپقان تۇسىنداعى جاپپاي وقۇ - اعارتۇدا مۇعالىم بولدىم. مەكتەپ باستىعى بولدىم. كەيىنگى اۋمالى - توكپەلى جىلداردا پارتىزان بولدىم. مال باقتىم. ەگىن ەكتىم، كىرە تارتتىم، ازاتتىق جىلدارىندا

رايوندىق ۈكىمەتكە جورا بولدىم. تىنىشتىقتى قورغاۋ وراغىنا
حاتشى بولدىم. كورەياغا كۈمەكتەسۈڭە ۈگىتىشى بولدىم. 20 -
عاسىردىڭ سوڭىسى جارىمىنا كەلگەندە، ئاقتان - ئاقتان
«ۈگىتىش» بولدىم. «ۈگىتىش» بولدىم. كۈمىر قازدىم، تەمىر
قورتتىم. «يا، مەن ئبارىن دە كوردىم. شىدادىم. «ۈلمەگەن
قۇل تىن تاپقان سۇ شەدى» دەگەندەي.

ۈسى جوعارىداغى جۇمىستان حىكايالار ۇلان - قايرى كوپ
شەجىرە بولماسادا، مەنىڭ ئبىر ئبولىم تارىخىي اخۋالداردى
بىلۈمە كۈمەگىن تىگىزدى.

ەندى ئبىرى سوناۋ ازاتتىقتىڭ الدىنداغى قاراڭغى، مەشەۋ
قوعامدىق ورتادا نادان خالىق اينالاسىنداغىنىڭ بارىنە سەندى.
«ويىي! دۇبان كۈسەم بولپىتى، ئادىل، تۇراشلى تى
ساياسات جۇرگىزپىتى. سوۋەتپەن، كومپارتىيەمەن، خالىقپەن
بىرلەشپ، پاراقورلىققا قارسى تۇراتىن بولپىتى» دەگەنسۇڭ
خالىق شىڭ خۇبەندى ماقتاپ. ۇل جۈنەندە حورلار ايتىپ ونىڭ
شاشپاۋىن كۈتەردىك. بۇلارغا كىم كىنالى؟ جەلگە قاراي چاپىرلا
بەرەتىن خالىق كىنالى ەمەس، سول كەزدەگى اۋقىم - جاعداي،
قاراڭغىلىق پەن ناداندىق كىنالى.

تارىخى ۋاقىعالاردىڭ بىرەۋى انا جەرىن، بىرەۋ مىنا جەرىن
جازسا، ەندى بىرەۋ ولاردان قالىپ قالغان جەرىن جازادى.
«سۈيىتپەڭ سوڭىندا «كەڭەسپەن پىشكەن تۈن كەلتە بولماي»
تورت ايامىن تەڭ باسقان سومدىلغان شىندىق شىعپ،
تالاس - تارتىس جۇرمەيتىن رەالدىققا اينالادى. قاي داۋىردە
بولماسىن، ادامداردىڭ ئبىر يەياغا، ئبىر كوزقاراسقا. ئبىر جاڭا
اۋقىمغا بىيىمدەلگىش، بويسۇنمىشىن كەيدە سىرتقى قوعامدىق
قىسىم مابجۇرلەپ، بەلگىلەپ كەتەندىگىن ەسكەرگەنمىز
ئون.

«سول كەزدە ئبىز اۋدىيە، اقلىدى، كۈرەگەن ەدىك»
دەگەنگە كەلگىنرەمەيدى.